

Ex funebri charta

Prof. zw. dr hab. Wanda Barbara Borzemska (1932-2018)

Środowisko patologów drobiu w kraju z głębokim żalem przyjęło wiadomość, że w dniu 13 czerwca 2018 r. po ciężkiej chorobie zmarła Pani Profesor Wanda Barbara Borzemska. W pogrzebie, który odbył się 16 czerwca 2018 r. w Legionowie, uczestniczyła rodzina, krewni, znajomi i liczne grono patologów drobiu z całego kraju. W imieniu społeczności Wydziału Medycyny Weterynaryjnej SGGW zmarłą pożegnał prodziekan prof. dr hab. Arkadiusz Orzechowski.

Prof. dr hab. Wanda Borzemska urodziła się 17 czerwca 1932 r. w Warszawie. Pochodziła ze znanej rodziny lwowskiej, której było dane współtworzyć organizacje „Sokół” i „Orzeł Biały” na terenie Galicji. Matka, Cecylia Borzemska z domu Butrym, ojciec Otton Edward Borzemski herbu Jelita, znany malarz, absolwent dwóch lwowskich Uczelni i SGGW w Warszawie, odznaczony m.in. Krzyżem „Orląt Lwowskich” dzielił powojenne trudne losy polskiej inteligencji, bardziej wykorzystując zawód leśnika niż artysty malarza (3). Brat, dr n. wet. Janusz Borzemski (1936-2016), był powszechnie cenionym i lubianym nauczycielem akademickim oraz wychowawcą wielu pokoleń lekarzy weterynarii na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Lekarzem weterynarii była również bratowa Pani Profesor dr Elżbieta Perłowska-Borzemska.

Profesor Wanda Borzemska wstąpiła do Związku Hodowców Drobiu w 1946 r. nie mając jeszcze 14 lat. W dzisiejszej nomenklaturze drobiarskiej byłaby dostawcą jaj wylęgowych. Materiał hodowlany – kury i kurczęta rasy leghorn – przekazany w ramach pomocy UNRRA pochodził z Danii. Zdobyte wówczas doświadczenie praktyczne było podstawą szybszego opanowania awiopatologii w pracy zawodowej. Po ukończeniu średniej szkoły ogólnokształcącej w Wejherowie (1) Wanda Borzemska rozpoczęła w 1951 r. wymarzone studia na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej Uniwersytetu Wrocławskiego. Dyplom lekarza weterynarii uzyskała w 1957 r. na Wydziale Weterynaryjnym SGGW w Warszawie, gdzie przeniosła się ze względów zdrowotnych (2). Od IV roku studiów była członkiem koła naukowego i pracowała jako wolontariusz w Katedrze Epizootologii warszawskiego Wydziału. Po krótkim okresie zatrudnienia na stanowisku technika w Drwalewie została starszym asystentem i kierownikiem Pracowni Chorób Drobiu w Centralnym Laboratorium Badawczym Stacji

Jajczarsko-Drobiarskiej w Poznaniu (późniejszy COBRD – obecny Instytut Zootechniki). Tam rozpoczęła w latach 1957-1959 pracę naukową pod kierownictwem prof. dr. Kazimierza Marka, który będąc członkiem tamtejszej Rady Naukowej opracowywał szczepionkę przeciwko chorobie Newcastle. Dzięki tej współpracy Profesor Borzemska staje się członkinią grupy badawczej wyróżnionej w 1959 r. nagrodą Ministra Przemysłu Spożywczego i Skupu (MPSiS). W tym okresie urzeka ją taternictwo, które staje się Jej drugą pasją życia i pociąga za sobą liczne wyprawy, m.in. w góry Kaukazu i Europy, których późniejszą kontynuacją staną się organizowane w kraju obozy turystyczno-naukowe dla młodzieży.

Po utworzeniu Zakładu Chorób Drobiu w Katedrze Epizootologii Wydziału Weterynaryjnego SGGW – pierwszego wśród Wydziałów Weterynaryjnych w Polsce, zostaje jego jedynym asystentem, pracując pod kierunkiem wybitnego patologa drobiu prof. dr Kazimierza Marka. W 1960 r. zostaje starszym asystentem, a w trzy lata później uzyskuje na macierzystym Wydziale stopień doktora nauk weterynaryjnych na podstawie pracy pt. „Odporność po NDV-F podanym doustnie w zależności od koncentracji wirusa, wieku ptaka i obecności treści w przewodzie pokarmowym”. W latach 1963-1969 zajmuje stanowisko adiunkta. W 1965 r. nabyta choroba zawodowa rujnuje Jej zdrowie, ze skutkami której będzie się borykać do końca życia.

W roku akademickim 1967/1968 za zgodą Rady Wydziału, już jako adiunkt, przejmuje po śmierci prof. K. Marka wykłady, ćwiczenia i egzaminy. W 1970 r. uzyskuje tytuł docenta i zostaje kierownikiem Zakładu Chorób Drobiu utrzymując to stanowisko do 2001 r. W 1972 r. uzyskuje stopień doktora habilitowanego w zakresie chorób drobiu jako pierwszy w kraju habilitant tej specjalności. Habilituje się na podstawie rozprawy pt. „Wpływ przeciwciał zobojętniających (SN) i hamujących hemaglutynacji (HI) w przebiegu zakażenia wirusem choroby Newcastle”. W 1979 r. zostaje Jej nadany tytuł naukowy profesora nauk weterynaryjnych, a w 1991 r. otrzymuje stanowisko profesora zwyczajnego.

Profesor Wanda Borzemska była promotorem 5 prac doktorskich. W 1978 r. i w 1984 r. ukazują się kolejne wydania „Vademecum chorób drobiu” Jej autorstwa – książki przeznaczonej dla lekarzy praktyków i studentów weterynarii, wysoko przez nich cenionej. W tym podręczniku jako w wydawnictwie zwartym po raz pierwszy Pani

Profesor opisuje choroby gołębi. Następne dwie pozycje z zakresu chorób ptaków, które ukazują się w 1982 r. (Kompedium farmakoterapii chorób drobiu) i w 1989 r. (Kompedium farmakoterapii chorób ptaków), mają charakter współautorski z Jej uczniami.

W 1979 r. opracowania te otrzymują nagrodę Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki za osiągnięcia w dziedzinie wyróżniających się podręczników dla studentów.

Dorobek publikacyjny prof. dr hab. Wandy Borzemskiej wynosi ponad 300 pozycji, z czego ponad połowa to prace i doniesienia naukowe, pozostałe to artykuły w czasopismach zawodowych drobiarskich i ornitologicznych, wysoko oceniane przez praktyków. Pani Profesor opisała w nich wraz ze swoimi uczniami 18 jednostek chorobowych drobiu i innych ptaków, które rozpoznano po raz pierwszy w kraju. W kręgu zainteresowań naukowych początkowo znalazły się patogeny i immunoprofilaktyka choroby Newcastle. Po 1968 r. miejsce to zajęła embriopatologia, głównie patologia płuc, wówczas całkowicie deficytowy dział wiedzy drobiarskiej.

Pani Profesor po raz pierwszy wprowadziła do piśmiennictwa wyniki badań nad wpływem rozmaitych zakażeń na przebieg embriogenezy oraz wykorzystaniem odpadu powylęgowego do diagnostyki. Przyczyniło się to do interdyscyplinarnej współpracy m.in. z profesorem Tomaszem Janowskim z AR w Krakowie. Embriopatologię wykorzystano następnie do badań wpływu rozmaitych czynników zewnętrznych na organizmy żywe. Prace te były szeroko kontynuowane w zespole prof. Jerzego Niedziółki w UP w Krakowie. Pani Profesor owocnie współpracowała także z dr Lidią Malec, lek. wet. Iwoną Pijarską-Bińkowską i dr. hab. Henrykiem Malcem. Prowadziła wspólne badania również z Zakładem Badania Chorób Drobiu PIWet (prof. Anna Cąkała, prof. Wojciech Karczewski, prof. Elżbieta Samorek-Salamonowicz, prof. Zenon Minta) i Zakładem Hodowli Drobiu Wydziału Nauk o Zwierzętach SGGW (prof. Ewa Świerczewska, prof. Jan Niemiec).

W 1970 r. Profesor Borzemska rozpoczęła dodatkowo pracę nad patologią gołębi, w wyniku czego pełniła przez wiele lat funkcje konsultanta Polskiego Związku Hodowców Gołębi Poczтовых. W uznaniu pionierskich zasług w weterynaryjnej opiece nad gołębiami została odznaczona, jako jedyny lekarz weterynarii, najwyższym odznaczeniem Związku – Złotą Odznaką „Za wybitne osiągnięcia”, szczególnie wysoko ceniąc sobie ten zaszczyt. Kierunek ten został przejęty i rozwinięty, jako kolumbopatologia przez Jej uczniów.

Poza pracą dydaktyczną w Uczelni od 1960 r. była uznanym uczestnikiem gościnnych wykładów na innych uczelniach, rozmaitych kursach i szkoleniach, studiach doktoranckich i podyplomowych, kursach specjalistycznych w Ośrodku Doskonalenia Kadr Weterynaryjnych w Puławach, szkoląc lekarzy wet., zootechników, producentów drobiu, rolników i hodowców gołębi pocztowych.

Pani Profesor była też konsultantem Programu Drobiarskiego FAO, członkiem Komisji Doradczej ds.

Szczepionek dla Drobiu w Ministerstwie Rolnictwa, a także konsultantem wielu ferm. Jako biegły sądowy w latach 1970-1999 sporządziła 102 opinie dla sądów wszystkich instancji oraz opracowała 18 ekspertyz zespołowych dla gospodarki polskiej.

Na podkreślenie zasługuje praca Pani Profesor z młodzieżą. W latach 1976-1982 pełniła funkcję opiekuna Koła Naukowego Medyków Weterynaryjnych, a w latach 1964-1976 opiekuna Koła PTTK nr 6 przy Wydziale Weterynaryjnym w Warszawie. Prowadziła także liczne obozy naukowo-turystyczne. Była osobą cenioną i lubianą przez młodzież.

Pełniła także funkcje społeczne – prezesa Komisji Ochrony Przyrody Oddziału Stołecznego, PTTK, wiceprezesa warszawskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Była członkiem Polskiego Towarzystwa Nauk Weterynaryjnych, Polskiego Towarzystwa Zootechnicznego i Polskiego Związku Felinologicznego. Powołana została na dwie kadencje w skład osobowy Komisji Biologii Rozrodu Zwierząt Użytkowych PAN. Była członkiem Rady Programowej ważnych czasopism branżowych – Magazynu Drobiarstwo i Polskiego Drobiarstwa. Od 1980 r. była członkiem NSZZ „Solidarność”. W 2002 r. przeszła na emeryturę.

Za pracę naukową i dydaktyczną była nagradzana, poza wymienioną Nagrodą Zespołową MPSiS, otrzymała dwie nagrody Ministra Szkolnictwa Wyższego i Techniki (1979, 1983), trzy nagrody PTNW (1966, 1969, 1993). Jej 20-letnia praca zawodowa nauczyciela akademickiego uhonorowana została Złotym Krzyżem Zasługi (1979) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1980). W uznaniu innych zasług otrzymała również Odznakę Honorową „Zasłużony dla PTNW” (1983), Złotą Odznakę Honorową „Za zasługi dla Uczelni” (1986), Odznakę „Za Wybitne Osiągnięcia dla Polskiego Związku Hodowców Gołębi Poczтовых” (1986), Odznakę Honorową „Zasłużony dla Drobiarstwa” (1988), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1989) i Odznakę „Zasłużony dla Rolnictwa” (1990).

Prof. dr hab. Wanda Borzemska mimo olbrzymiej wiedzy i doświadczenia dydaktycznego oraz wysoko cenionego talentu dydaktycznego była osobą o wyjątkowej skromności, nieszukającą rozgłosu, traktującą pracowitość i wiedzę jako obowiązek człowieka nauki, a talent jako dar Boży, toteż doceniana była wszędzie tam, gdzie potrzebna jest nie tylko wiedza, ale i talent.

W pamięci pokoleń lekarzy weterynarii pozostanie jako jedna z najwybitniejszych postaci, które w znaczącym stopniu przyczyniły się do stworzenia i rozwoju polskiej patologii drobiu.

Cześć Jej pamięci!

Piotr Szeleszczuk

Piśmiennictwo

1. Bedeker Wejherowski. Oficyna Gdańsk, 1996, s. 22-23
2. Kita J.: Pamiętnik studentów Wydziału Weterynaryjnego UW/SGGW 1951-1957. Agencja Wydawnicza i Reklamowa Akces, 2013, s. 28-29
3. Słownik artystów polskich – Ossolineum T. 1, Warszawa, 1971, s. 218-219.